

KARAKTERISTIKE GRČKOG NACIONALNOOSLOBODILAČKOG I SOCIJALISTIČKOG POKRETA DO 1918. GODINE

APSTRAKT: Predmet ovog rada čini deo doktorske disertacije "Balkanska federacija u socijaldemokratskom pokretu Balkana do 1918. godine", odbranjen na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, što predstavlja razvoj nacionalnooslobodilačkog i socijalističkog pokreta u Grčkoj do 1918. godine i njegov odnos prema političkim događajima na Balkanu u tom periodu. Politički faktori u Grčkoj su davali prednost političkim, ekonomskim i kulturnim vezama sa razvijenijim delom sveta (Zapadnom Evropom i Amerikom), nego sa balkanskim zemljama i narodima. Socijalistički pokret u Grčkoj, relativno politički jak, polazio je od reformskih preobražaja Grčkog društva nasuprot revolucionarnim tendencijama.

Riga od Fere (Rigas Velestinlis – 1757-1798.) je jedan od prvih vesnika integracije balkanskih naroda. On je radio na jedinstvu balkanskih naroda – Srba, Grka, Bugara, Rumuna, Albanaca i drugih u borbi protiv Otomanske imperije, on je želeo da "narodi Balkanskog poluostrva dogovorno i složno, poštujući uzajamno svaki svakoga prava i osobine, rade na delu oslobođenja i ujedinjenja uviđajući (...) da je savezi- ma među narodima Balkanskim za odbranu njihovih zajedničkih interesa, prva i poslednja reč politike koju oni mogu i moraju imati kako u sadašnjosti tako i u budućnosti."¹

U Beču je Riga od Fere izradio geografsku kartu evropske Turske sa precizno ucrtanim gradovima, vojnim okruzima, strategijskim položajima i

1 Misao, časopis, Beograd 1921, knj.6, D, Lapčević -"O Balkanskoj federaciji – Riga od Fere" str. 388.

slično, on je tu kartu nazvao "Karta Grčke i njenih ostrva s jednim delom njenih mnogobrojnih kolonija u Evropi i Maloj Aziji, graničeći se sa istoka gradom Mirom u Likiji do planine Argantoniosa u Bitiniji, sa severa Akermanom, planinom Karpatima i rekama Dunavom i Savom, sa zapada Unom i Jonskim Morem, sa juga Libijskim Morem..."² Ova karta obuhvata, sa većim ili manjim odstupanjem, sve teritorije koje su nekada pripadale Vizantiji, sa starim ili izmenjenim nazivima država i teritorija. Balkanske zemlje nose sledeće nazive: Moldavija, Vlahija ili Dakija, Ungarija, Sklavonija, Ilirija, Bosnija, Srbija ili Gornja Mezija, Bulgarija ili Donja Mezija, Makedonija, Rumelija i Trakija. Bilo je dosta napreciznosti na toj karti, na primer Bosna je obuhvatala Užice i Prištinu i slično.

Ta karta bila je pod velikim uticajem takozvanog "Grčkog projekta" "Ruske carice Katarine II, koja je na neki način htela obnoviti Vizantiju, ali je Riga od Fere bio više naklonjen "savezu Balkanskih demokratskih republika, pod rukovodstvom grčke republike",³ nego Vizantiji pod hegemonijom Rusije.

Političke koncepcije Rige od Fere polaze od kritike Austrije i Rusije koje su izdale balkanske narode u borbi protiv Turske, Grci su 1737, 1760. i 1769. godine uzalud "prolivali krv" na poziv Rusije, a rumunski narod 1769. i 1752. godine kada je stao uz Rusiju u borbi protiv Turske. Stoga se Riga od Fere okrenuo Francuskoj revoluciji i Napoleonu Bonaparti, mada su njegova očekivanja od Francuza bila prevelika i nedovoljno politički procenjena.⁴

Pošto je u Beču osnovao tajno društvo "Heteriju" koja je delovala u smislu oslobodilačke borbe grčkog i drugih balkanskih naroda, o čemu je u istoriji ostalo vrlo malo tragova, Riga je 1797. godine uputio "Proklamaciju Grčkom narodu" s pozivom na oružani ustanak. U istoj proklamaciji napisao je projekat budućeg grčkog ustava, izrađen po ugledu na francuski republikanski ustav iz 1793. godine. U ustavu je proklamovana jednakost i ravnopravnost svih građana i naroda, bez obzira na etničke razlike, veru, jezik i slično; ravnopravnost se odnosi i na turski narod. Predviđa se puna solidarnost balkanskih naroda, "Bugarin se mora dići ako je Grk na mucu, a isto tako i ovaj zbog Bugarina, a obojica zbog Arbanasa i Vlaha".⁵ Proklamuje se opšte pravo glasa, "biranje se vrši jedino većinom glasova". Proklamuje se i nacionalni suverenitet "masa naroda predstavlja celokupan narod, a ne bogataši i – silni"- pisao je Riga u nacrtu Ustava. Vojna obaveza je opšta a "svi građani su vojnici".

2 Milutinović Kosta, Riga od Fere" str. 388.

3 Isto.

4 Videti: G. L. Arš "Rigas Velestinlis, grčeskij revolucioner-demokrat, boric protiv osmanskog iga", Balkanskij istoričeskij sbornik I, Akademija nauk Moldavskoj SSR, Institiu istorij, Kišnev 1968, str. 17-18.

5 Citirano prema K. Milutinović, kao napomena 2.

U njegovo tajno revolucionarno društvo bili su učlanjeni predstavnici svih balkanskih naroda, a zadaci tog društva bili su veliki i teški "da se sruši režim u Turskoj državi i zajednički izvojuje sloboda u kojoj će svako pleme po svojoj veri i na svoj način moći živeti".⁶ On je radio na pripremi "opšte revolucije" koja bi zahvatila sve balkanske narode, s tim u vezi sastavio je "pesmu za juriš" u kojoj poziva balkanske narode na revoluciju. "Za juriš" Riga od Fere zove sve balkanske narode "sa Istoka, Severa, Zapada i Juga u zajedničku borbu za opštu otadžbinu; zove one, koje je tiranstvo na stranu odagnalo, da se vrata na svoje mesto. Rumelija ih, veli, s raširenim rukama čeka, da im da otadžbinu, časti i slave; za tim uzvikuje Alibeju Egipatskom paši od Halepa, vitezovima na Malti, Pazvanoglu u Vidinu, Suliotima u Arbaniji, Manijatima u Peloponezu, Srbima i Crnogorcima, stanovnicima pomorskih gradova, uopšte svima hrišćanima i muhamedancima, belcima i crncima, da se dižu, da se slože i da sruše režim kom svi zajedno robuju".⁷ Očigledno je da akcija nije uperena protiv turskog naroda već protiv režima, i Riga se oslanja na svakog ko je protiv tog režima.

Iako po nekima izgleda "više kao veliki Jelin nego kao veliki Balkanac", on je jedan od preteča mnogih ideja koje su se kasnije razvile u smislu oslobođenja balkanskih naroda. "Pokret, organizovan od Rigasa, bio je prvi nacionalno-oslobodilački pokret u istoriji viševjekovne borbe grčkog naroda protiv Turskog ropstva".⁸

Ideje Rige od Fere prihvatile su mnoge organizacije sve do oslobođenja i stvaranja nezavisne grčke države 1830. godine.

Rusija je pomagala Grčku poistovećujući njenu borbu sa svim pravoslavnim narodima na Balkanu i pravoslavljem uopšte.⁹

Od 1830. godine pa sve do balkanskih ratova Grčka je nastojala postepeno osloboditi preostale delove svoje teritorije pod turskom okupacijom, ali uglavnom mirnim i diplomatskim putem,¹⁰ no zbog povoljnijeg položaja od ostalih balkanskih država, ideja o balkanskoj saradnji imala je drugorazrednu ulogu u politici Grčke tokom XIX veka. Pod turskom vlašću ostali su Grci u Epiru, Tesaliji, na Kritu, Egejskom arhipelagu, u Makedoniji, Trakiji i Maloj Aziji. Formiraju se dva duhovna i politička centra grčkog naroda – Atina i Carigrad.

U to vreme javlja se pojam jelinizam, koji je u sebi spajao pojmove grčke zajednice i grčke civilizacije u čitavom svetu. Rivalstvo između Atine i Carigrada nije bilo samo geografsko, ono je imalo dublju osnovu, "radilo se

6 Isto kao napomena 1, str. 388.

7 Isto, str. 389.

8 Isto kao nap. 3, str. 37.

9 Videti; Todorov Nikolaj, "Filiki Eterija i Blgariti", Sofija 1965, str. 42-43.

10 Videti; "Egejskata Makedonija vo Našata istorija", Institut za nacionalna istorija Skopje 1951, str. 290-299.

u osnovi o sukobu dve duhovne orijentacije među Grcima, tzv. tradicionalista i zapadnjaka – odnosno sledbenika tradicionalnog pravoslavlja (Carigrad) i sledbenika ideje evropske prosvetljenosti (Atina); suština rivalstva je bila u tome ko će imati duhovno prvenstvo i na kojim idejnim osnovama će se izvršiti ujedinjenje svih Grka".¹¹ Grci su bili više zainteresovani za kulturno, jezičko i etničko jedinstvo Grka u Grčkoj i Otomanskoj imperiji, nego za balkansku integraciju.

Sredinom XIX veka javlja se tzv. "Velika ideja" (Megali idea), čiji je cilj bio da se vodi računa o sudbini celokupnog grčkog naroda. Jelinizam koji je polazio od objedinjenja klasičnog starovekovnog i novogrčkog nasleđa polazio je od ideje istorijske misije Grka na Istoku. Posebnu ulogu u sprovođenju te ideje imao je predsednik vlade Grčke Joanis Koletis. Tada se i pojavila obimna knjiga "Istorija Grčke nacije" od istoričara Konstantina Paparigopulosa, koja je popularizovala veliku ideju.

Putevi rešenja grčkog nacionalnog pitanja bili su različiti, sredinom XIX veka izdiferencirano je nekoliko takvih puteva u zavisnosti oslanjanja na pojedine velike sile i na načine rešenja nacionalnog pitanja. Tako se pokazivalo postojanje "ruskog", "engleskog", i "francuskog" usmerenja. No, "Grčki nacionalni program bio je usklađen sa balkanskom politikom i interesima zapadnih sila, u prvom redu Engleske, i to je činjenica koja će imati presudnu ulogu u politici Grčke prema njenim severnim susedima, u prvom redu Slovenima",¹² tokom celog veka. Posle Krimskog rata velike sile su se još više zainteresovale za sudbinu Balkana i Turske.

Prvi i najjači pravac Grčke nacionalne politike je "engleski" u čijem je interesu bilo očuvanje Turske i sprečavanje uticaja Rusije na Balkan kroz mirno ekonomsko i kulturno prodiranje jelinizma u Tursku. "Teritorijalne promene mogu se postići putem pregovora i uz pomoć evropskih sila, čije poverenje treba zadobiti, a Grčka za to vreme treba da posveti pažnju unutrašnjem vojnom, ekonomskom i kulturnom jačanju, kako bi postala privlačan centar za hrišćansko stanovništvo u Turskoj (Bugare, Makedonce, Slovene, Arbanase i ostale) i ostvarila svoju istorijsku ulogu Pijemonta na Balkanu".¹³ Vodeći predstavnik ove politike u Grčkoj je Epaminondas Deligeorgis.

Drugi pravac grčke nacionalne politike bio bi onaj koji je nacionalno ujedinjenje smatrao kao kombinaciju pregovora i diplomatije na jednoj, i vojne akcije u povoljnom trenutku, na drugoj strani. Pristalice ovakve politike podjednako se oslanjaju i na zapadne sile i na Rusiju. Saradnja sa balkanskim narodima, posebno Slovenima, smatrala se neophodnom, ali se nije odusta-

11 Terzić Slavenko, "Srbija i Grčka 1856-1903, borba za Balkan", Istorijski institut, Beograd 1992, str. 74.

12 Isto, str. 80.

13 Isto, str. 81.

jalo od pretenzija na sve grčke teritorije, i na severu i na istoku. Glavni predstavnik ovog pravca je Aleksandar Kumunduros.

Treći pravac u grčkoj nacionalnoj politici bio je za radikaln obračun sa Turskom. Na čelu takve politike bili su profesionalni revolucionari, koji su bili vezani sa tajnim revolucionarnim organizacijama širom Evrope. Saradnja svih balkanskih naroda bila je neophodna, sva sporna pitanja među njima su beznačajna u poređenju sa ciljem. Ova grupacija je politički najslabija, ali je služila vlastima da u određenim momentima koristi te snage, pristalice te opcije. Ljudi sa "bujnom maštom i velikim planovima" nisu shvatili da je ratna opcija u tom periodu bila u drugom planu ili čak izuzeta. Najistaknutiji predstavnik takve politike bio je Leonida Vulgaris.¹⁴

Grci su bili podeljeni između "Velike ideje" na jednoj i saradnje sa Slovenima i slovenstvom na drugoj strani.

Šezdesetih godina XIX veka počinju pregovori Srbije i Grčke o međusobnoj saradnji koji su se, uglavnom, odnosili na saradnju sa ostalim balkanskim narodima i na međusobnu podelu teritorija pod turskom okupacijom. Tada počinju i da se javljaju ideje o nekakvoj konfederaciji, koja bi polazila od načela narodnosti i prirodnih granica. Ali, pridobijanje Grka za rat protiv Turske išlo je vrlo teško. U to vreme bilo je mnogo ideja o preuređenju Balkana od kojih je poznata ideja "Dunavske konfederacije" Lajoša Košuta koja je zagovarala savez Italijana, Slovena, Grka i Mađara u rešenju tzv. Istočnog pitanja. Stvoren je i mit o opštem ustanku hrišćana u Turskoj.

Tek posle Kritskog ustanka (1866-1869 godine) Grci su se okrenuli pregovorima sa Srbijom. U tu svrhu potpisan je 1867. godine "Ugovor o savezu", koji polazi od potrebe saglasnosti hrišćana na Balkanu da se zajednički oslobode od Turske bez strane vojne pomoći. Ugovor sadrži dosta odredaba (ukupno 17) u kojima se regulišu mnoge političke i vojne obaveze dve strane.¹⁵

No politika balkanskog saveza ni izbliza nije zaživela kako je to želela Srbija i neki drugi balkanski narodi. Takva politika za Grke je bila još uvek u drugom planu. Značajna ličnost takve politike u Grčkoj u tom periodu je Harilaos Trikupis.

Iako je bilo ideja o Balkanskoj federaciji u koju će ući slovenski, rumunski i grčki narod, sa grčkim jezikom kao službenim, ipak se u Grčkoj dosta zaziralo od ideje panslavizma i okretalo se ka dobrosusedstvu sa Turskom, čak je stvoren mit o panslavističkoj opasnosti na Balkanu, koji je postao "bitan element grčke nacionalne ideologije", čak je bilo predloga o stvaranju dualističke imperije Turske i Grčke (Georgios Zarifis u Carigradu).

14 Videti: Danova Nada "Nacionalnija vprašanja v grških političeskimi programi prez XIX vek," Sofija 1980, str. 220-222.

15 Videti: isto kao nap. 11, str. 134-135.

Delovanje pravoslavnih crkava srpske, bugarske, i grčke i njihov uticaj na narode u Turskoj dodatno je opterećivalo političke odnose među tim državama. Srbija je nastojala da oživi savez sa Grčkom, bila je u dilemi "na Carigrad ili na Sarajevo". Vremenom su Grci zaboravili na svoju "veliku ideju" i pustili primat Slovenima u oslobođenju Balkana od Turske. Ustanak Grka u Turskoj je izostao čak i kad su Srbi i Rusi vodili ratove protiv Turske od 1875. godine.¹⁶

Grčka je vodila "dvostruku igru": na jednoj strani pregovarala je sa Srbima i Bugarima, a na drugoj održavala mir sa Turskom; protagonista takve politike u Grčkoj bio je Aleksandar Kumunduros, a rezultat takve politike je bio da je Turska i posle Berlinskog kongresa ostala na Balkanu, sa neznatnim gubicima i da je Rusija dala primat Bugarskoj u odnosu na Srbiju u rešavanju balkanskog pitanja.

Grčka se posle 1878. godine neznatno teritorijalno proširila i dobila više stanovništva (77.000 km² i oko 1.700.000 stanovnika). No teritorijalni pregovori sa Turskom bili su teški i napeti celo vreme, ali su njima stvoreni uslovi za "kulturno i ekonomsko povezivanje" Grčke sa ostalim balkanskim narodima, a naročito sa Srbima. I pored neuspeha saradnje u politici u odnosima Grka i Srba u Makedoniji krajem XIX i početkom XX veka,¹⁷ stvoreni su uslovi za dobru političku saradnju, što je rezultiralo savezništvom u balkanskim ratovima i u Prvom svetskom ratu.

Privreda u Grčkoj intenzivnije se počela razvijati posle 1833. godine. Dolaze strani stručnjaci i kapital, osnivaju se prve fabrike u Atini, Pireju i drugim mestima. Prva fabrika sa engleskim kapitalom osniva se 1867. godine. U zemlju se vraćaju iseljenici.

"Nove socijalne ideje dolaze u Grčku iz Italije i Francuske. Posle poraza italijanskog ustanka (1848) Grčka je postala zemlja političkog azila za ustanike. Njih je na Patrasu bilo oko pet hiljada. I pad Pariske komune doveo je u Grčku veći broj komunara"¹⁸ – na lewici liberalne buržoazije u Grčkoj javljaju se i radikalne ideje. Industrijska razvijenost i opšta prosvetćenost u Grčkoj bili su na višem nivou nego u ostalim balkanskim zemljama. Postojanje proletarijata i teški uslovi rada dovode do stvaranja prvog radničkog udruženja u Grčkoj – "Samo pomoć" 1870. godine. Na ostrvu Siros, privrednom centru, 1875. godine stvara se drugo radničko udruženje i organizuje prvi štrajk brodogradilišnih radnika. Osamdesetih godina XIX veka broj radničkih udruženja se povećava.

Socijalističke ideje javljaju se relativno rano. "U nejasnom vidu, socijalističke ideje izražavao je list Radnik, koji je 1875-1876 godine, izlazio na

16 Videti; Jovan Ristić, "Diplomatska istorija Srbije za vreme srpskih ratova za oslobođenje i nezavisnost 1875-1878," knj. I, Beograd 1896.

17 Videti, isto kao nap. 11, str. 348-350.

18 Latinka Perović, "Srpski socijalisti 19. veka", I, Rad, Beograd 1985, str.143.

Patrasu. Tragovi ovih ideja nalaze se kod poslanika Andrea Rigopulosa, Georga Filarotisa, a naročito kod Rokosa Kodisa koji je svoj republikanizam povezivao sa socijalističkim idejama".¹⁹ U Atini je 1885. godine izlazio list "Ardin"-organ za ljudska prava", koji je izdavao Platon Drakulis, poreklom iz aristokratske porodice, školovan u Londonu. On se zalagao za punu zaposlenost i pravednu podelu društvenog bogatstva, ali je bio protiv revolucionarnih sredstava borbe. Iz toga je nastala grupa na čelu sa Stavros-Vlerigisom, koji je odlučnije istupao protiv buržoazije. Klerigis je 1889 godine osnovao "Centralni socijalistički savez" i izdavao list "Socijalist".

Socijalistički pokret u Grčkoj je uvek bio podeljen na više pravaca od kojih su anarhisti bili jedna od najjačih grupa. Oni su bili povezani sa anarhističkim pokretom u Evropi i dugo su se održali na političkoj sceni Grčke. Naučni socijalizam u Grčkoj javlja se tek početkom XX veka. Prevodi se Marksov "Komunistički manifest", pesnik Šakupolos izdaje svoju knjigu "Šta je i šta hoće socijalizam", lekar Skliros izdaje knjigu "Naše socijalno pitanje". Grupa grčkih studenata u Nemačkoj osnovala je grupu "Sociolog", koja je bila bliska socijalističkim idejama, a te ideje su "postale skoro jedna moda" u Grčkoj.²⁰

Pored anarhizma u Grčkoj je socijalistička ideja prisutna u formi radikal-socijalizma, narodnjaštva i reformizma. Anarhizam je najviše bio prisutan na zapadu Grčke, na Peloponezu. Advokat Vasil Dudulas je organizovao grupu "Socijalističko bratstvo" 1893 godine. Ono je bilo pod uticajem ideja Kropotkina i Bakunjinina. Kasnije se grupa postepeno raspadala. Poznati anarhisti su i D. Bandunas i D. Karabiljas, koji su izdavali list "Za progres". Anarhisti su zagovarali "Akciju". Bilo je izvedeno nekoliko ubistava na veleposednike a pripreman je atentat na kralja Đorđa. Posle toga anarhisti su izgubili ugled u društvu, "Anarhisti su se pocepali pod represijom i prestali da postoje".²¹ Kasnije je Panos Mahermas na Pirgosu izdavao list Neon fos ("Nova svetlost") ali se njegova anarhistička grupa nije dugo održala. Radnička klasa Grčke se opredelila za štrajkove i sindikalni način borbe, a 1882. godine brojala je oko 40.000 članova.²² Parlamentarizam je bio najviši oblik borbe radničke klase i socijalista za vlast.

Tek posle revolucije 1909. godine kada na čelo Grčke dolazi Venizelos, počinje da se govori i piše o "klasnoj borbi" i revoluciji. Sindikalna borba i štrajkovi postaju agresivniji, naročito se u tome ističu rudari, koji su čak podizali barikade. No, Venizelos je stvaranjem radničkog zakonodavstva i

19 Isto.

20 Videti; isto, str. 143-144. i Basil P. Matiopoulos "Sozial Frage und sozialismus in Griechenland", Bon 1974.

21 S. Dimitrov, K. Mančev, "Istorija na Balkanskite narodi 1879-1918," Nauka i izkustvo, Sofija 1975, str. 98.

22 Videti; isto str. 94.

borbom za izvesna radnička prava preduhitrio socijalnu revoluciju, on je rekao u Skupštini "Gospodo, ako danas ne napravimo pravo za radnike, oni će sutra kroz revoluciju tražiti od nas mnogo više"²³

Socijalističke ideje u Grčkoj bile su i povezane sa anarhosindikalnim idejama, i sitnoburžoskim idejama, sa hrišćanskom tradicijom. U Grčkoj je socijalizam povezan sa "jelenizmom" i idejom "nacionalnog jedinstva" Venzelosa. Socijalistička partija do 1918. godine nije osnovana, mada je 1909. godine pred učešće grčkih socijalista na Beogradskoj konferenciji bilo ozbiljnih pokušaja da se osnuje partija. K. Hadzovulos je u Nemačkoj izdavao list "Argiatis" (Radnik) i predlagao da se osnuje Socijalistička partija. Pred Prvi svetski rat u Grčkoj je postojao "Socijalistički savez" na čelu sa P. Dimitriadisom, ali o delatnosti te grupe ostalo je malo dokumenata. U Atini je formirana 1911. godine "Svegrčka radnička federacija" sa ciljem da ujedini sve radnike bez obzira na struku, manje na "klasnu borbu". Postojao je "Atinski radnički centar". Jedinstvena organizacija radnika nije stvorena. Vladajuće strukture su uspešno kontrolisale ove organizacije. "Buržoasko nacionalističkom propagandom i opšte – demokratskim parolama" oni su ove organizacije usmeravali ka poštovanju sistema i vlasti, vešto ih odvajajući od revolucionarnih metoda borbe.²⁴

U nedostatku partije prvi grčki socijalista koji je propagirao balkansku (kon)federaciju je Pol Argirijades (Panagiotis – Pol Argirijades, (1849-1901) poreklom Grk iz Makedonije), koji je živeo i delovao u Francuskoj).

Pol Argirijades je delujući u okviru Druge internacionale i francuskog socijalističkog pokreta, napisao dva popularna članka koja se odnose na balkansku integraciju. To su "Federalizam i istočno pitanje" i "Makedonija". Pored opštih pitanja socijalističke ideologije Argirijadesa su interesovale i političke prilike na Balkanu", osobito ga je interesovalo makedonsko pitanje, za koje je težio da pronađe povoljnu soluciju u okviru balkanske konfederacije".²⁵

Argirijades je preko "Međunarodne lige za mir" propagirao ideju balkanske konfederacije. Godine 1894 osnovana je "Liga za balkansku konfederaciju", udruženje na čijem je čelu stajao P. Argirijades. To je bio početak njegovih zalaganja za sazivanje međunarodne konfederacije o balkanskom pitanju. Liga je imala svoj statut, od koga su poznata samo dva člana, drugi i treći. Oni glase: "Cilj Lige je da radi na stvaranju jedne Konfederacije za sve narode istočne Evrope i Male Azije" i ti narodi su sledeći: 1. Grčka sa ostrvom Kritom; 2. Srbija sa Bosnom i Hercegovinom; 3. Bugarska; 4. Rumunija; 5. Crna Gora; 6. Makedonija i Albanija, koje će

23 P. Rusos, "Oktjabarskaja revoljucija i Grecija", Moskva 1967, str. 36.

24 Videti; isto kao napomena 21, str. 102.

25 Hristo Andonov-Pljanski, P. Argirijades; "Za balkanskata federacija i rešavanjeto na makedonskoto prašanje", Godišen zbornik na Filozofskiot fakultet na univerzitetot vo Skopje, knj. 20. Skopje 1968, str. 199.

formirati jednu slobodnu i federativnu državu; 7. Trakija sa Carigradom, kao slobodnim gradom i sedištem delegata konfederalnih država; 8. Jermenija i Mala Azija sa priobalskim ostrvima".²⁶

U članku "Federalizam i Istočno pitanje" Argirijades opisuje stavove na sastancima lige nekih evropskih socijalista. Svi su oni isticali da "federativan narod znači slobodan narod", da je federacija osnova za mir i ukidanje eksploatacije. Svaki republikanac i socijalista mora istovremeno biti i federalista. Federacija je izraz "čovjekovog bratstva" koji isključuje "svaku ograničenu ideju, egoističku, sektašku, šovinističku...".²⁷ Ističu se primeri SAD, Švajcarske, Brazila a posebno Iberijske federacije, o kojoj je portugalski socijalista Magales Lima napisao knjigu "Iberijska federacija", a sam je bio član Lige.

Govoreći na sastancima Lige, P. Argirijades je govorio da je konfederacija osnova rešavanja Istočnog pitanja, osnova za evropski mir, da nju podrazumeva svaki "prosveteni um". To je osnova i za turski a ne samo balkanske narode. Za konfederaciju su se borili mnogi revolucionari na Balkanu, počevši od Rigasa od Fere pa nadalje. Argirijades pominje mađarskog generala Tura, koji je smatrao da se balkanska konfederacija mora sastojati od Slovena, Grka i Albanaca. Po njemu, Sloveni imaju pravo da se oslobode Turske Imperije i da obrazuju konfederaciju, između Dunava, Drine i Une i Crnog Mora. Argirijades kritikuje "Međunarodnu ligu za mir" koja je izneverila svoja načela. Federativna organizacija Balkana mora biti neutralna, a garant te neutralnosti je Evropa. Samo preko federacije narodi Balkana i Male Azije mogu sačuvati svoju nezavisnost i "svoju autonomiju". Za tu federaciju moraju se boriti ne samo balkanske države već i čitava Evropa. "U interesu Evrope je da se formira jedna velika konfederacija, od država na Bosforu i svih evropskih država, da se stvore sredstva za njeno realizovanje".²⁸ Tako će se balkanski narodi udružiti u svojim političkim, ekonomskim i socijalnim interesima" i obezbediti od uticaja velikih sila, bilo evropskih, ili "persijskih i mongolskih". Konfederacija bazirana na "srdačnosti i solidarnosti" eliminišaće sva unutrašnja neprijateljstva među balkanskim narodima.

"Liga za balkansku konfederaciju" je 22. novembra 1894.godine u Parizu organizovala konferenciju o Balkanskoj konfederaciji, koja je u stvari više bila prošireni sastanak Lige nego konferencija. Na konferenciji je istaknuto da su dve najveće prepreke za stvaranje Balkanske konfederacije; postojanje Otomanske imperije odnosno Sultanova tiranija u imperiji; i Makedonsko pitanje.²⁹

26 P. Argirijades "Federalizam i istočno pitanje" – Le Revue Socialiste (Paris) Vol. 22 (Aout 1895), str. 19.

27 Isto, str. 21.

28 Citir. kao nap. 25, str. 220.

29 Videti: isto kao nap. 25, str. 202.

Makedonija predstavlja "minijaturni portret na Balkanskom poluostrvu". Ona je "jabuka razdora" za sve balkanske države i narode. Makedonske revolucionarne organizacije (misli na VMRO) razvijaju ideje federativnog principa kao osnove rešenja makedonskog pitanja, i to treba podržati sprovođenjem propagande u tom cilju.

Argirijades objašnjava karakter konfederacije i autonomije. U konfederaciju ulaze svi narodi koji poseduju svoju "nominalnu individualnost",³⁰ kao "odeljene federativne jedinice". Argirijades nabroja takve jedinice 1. Grčka sa Kritom, 2. Bugarska, 3. Rumunija, 4. Srbija, 5. Bosna i Hercegovina, 6. Crna Gora, 7. Makedonija i Albanija. Zatim detaljnije govori i objašnjava teritorije koje nemaju jasne elemente državnosti i nacionalnosti, kao što su Trakija i Carigrad, Jermenija i Mala Azija.

Autonomija treba da bude "puna", a njena osnova je samouprava. Centralna vlast bi bila u Carigradu, osnovana na delegatskom principu. Svaka članica bi imala svoje delegate u Skupštini u Carigradu, koji bi na osnovu "federativnog dogovora", regulisali međusobne konflikte, rad zajedničkih organa konfederacije, stvaranje zajedničke vojske u slučaju ratne opasnosti, ugrožavanje integriteta i nezavisnosti konfederacije i slično. Posebno se osvrće na značaj Carigrada, ističući kako se Napoleon nije mogao dogovoriti sa Rusijom oko podele Turske imperije zbog Carigrada, jer "ko ga poseduje, taj gospodari čitavim svetom"(Napoleon). Tako bi konfederacija postala "neosporna realnost".

Na konferenciji je P. Argirijades pročitao nekoliko telegrama u kojima istaknute ličnosti socijalističkog pokreta, političkog i javnog života Evrope daju podršku konferenciji i njenim ciljevima. Svi su isticali značaj federalnih principa, za razvoj autonomije na Balkanu. Žorž Renard, profesor Univerziteta iz Lozane istakao je u telegramu da će Švajcarska i balkanska konfederacija biti preteča stvaranja "Ujedinjenih Država Evrope".

Konferencija je završena donošenjem Rezolucije, koja u nekoliko apstraktnih teza sumira rezultate konferencije. U Rezoluciji se govori da se problem Balkanske konfederacije treba stalno postavljati pred evropsku diplomatiju. Osuđuju se naoružavanje i pripreme za rat u Evropi. Turski režim se osuđuje kao "anahron" i sramota za Evropu. Posebno se ističu zločini nad Jermenima i Kurdima. Balkanska konfederacija je ne samo humanistička ideja, već i politički interes Evrope.³¹

Osim utopističkih i naivnih pogleda konferencije Liga nije polazila od čitavog niza realnosti. Za balkansku konfederaciju ne postoji interes velikih sila, niti vlasti država na Balkanu. Mnoge velike sile, naročito Francuska i Engleska, ne žele rušenje Turske imperije. O Carigradu se govori kao da je

30 Isto kao nap. 26, str. 24.

31 Videti; isto kao nap. 25, str. 203-204.

doba Vizantije, u njemu je krajem XIX veka broj neturskih naroda u odnosu na turski zanemarljiv. I sam pojam konfederacije nije dovoljno razjašnjen, čas se govori o jednoj državi, čas o savezu država. Konferencija je, stoga, imala više neobavezan i populistički stav, nego što su njene odluke bile politički relevantne.

U članku "Makedonija" iz 1895. godine Argirijades se bavi rešenjem makedonkog pitanja. U članku detaljno opisuje prirodne osobine Makedonije, poredeći je sa Švajcarskom i Tirolom. On piše da se Makedonija "graniči na jugu sa Epirom, Tesalijom i Mediteranom i na istoku sa Trakijom i Mediteranom, na severu sa planinama Hemus (misli se na Balkan-planinu – autor), Bugarskom i Srbijom i na zapadu sa Albanijom".³² Žaloso je da rodna zemlja Aristotela i Aleksandra Velikog nema slobodu, Makedonija (2,5 miliona stanovnika) je izložena teritorijalnim pretenzijama Grčke, Bugarske i Srbije. Upravo zato što je nacionalna heterogena Makedonija, po Argirijadesu, ima pravo samostalno da odluči o svojoj sudbini. Sve te države imaju svoje "šovinističke i istorijske interese" prema Makedoniji. No bilo bi "šteta" da takvom zemljom zavlada neka druga zemlja. Argirijades predlaže zbog toga unutrašnju organizaciju Makedonije; "njezina celovita nezavisnost i njezina apsolutna autonomija, sa jednom federalnom vladom za njene provincije i decentralizacije i apsolutna komunalna autonomija, da komune mogu da deluju na svoj način u odnosu na obrazovanje i korišćenje jezika"³³ – jeste osnova unutrašnje organizacije Makedonije po shvatanju Argirijadesa.

Tako bi se od Makedonije napravila "istočna Švajcarska". No iz Grčke, Bugarske i Srbije ne dolaze samo šovinističke ideje već i one koje se zalažu za autonomiju Makedonije, "Makedonci će biti zahvalni prema svima onima koji ih pomažu u borbi za oslobođenje".³⁴

Makedonija ne želi da se po oslobađanju od turskog ropstva nađe u drugom ropstvu, Argirijades posebno aludira na Bugarsku koja ohrabrena, podrškom Rusije, želi da anektira celu Makedoniju. Makedonija ne želi ni da bude "jabuka razdora" među balkanskim državama. Argirijades na kraju zaključuje da se rešavanje nacionalnog pitanja autonomije i federalnog režima nameće kao najsprovodljivije. To je u interesu evropskog mira i u interesu zblizavanja naroda Balkanskog poluostrva, suseda Makedonije, čija egzistencija će biti osigurana stvaranjem jedne konfederacije koja će odstraniti opasnost od mogućih neprijatelja".³⁵ Turski režim mora da propadne i Makedonija mora da dobije nezavisnost kao i Grčka, Bugarska, Rumunija i Srbija", završava članak P. Argirijades.

32 P. Argirijades, Almanach de la Question Sociale. Illustré. (Paris). Pour 1896, citirano prema nap. 25, str. 231.

33 Isto, str. 235.

34 Isto.

35 Isto, str. 236.

Uz čitav niz manjkavosti Argirijades je davao preteran značaj Makedoniji kako istorijski tako i trenutno politički. Isuviše je precenjivao značaj Makedonije u balkanskom povezivanju, dajući Makedoniji i preterane geografske dimenzije. Kasnije je napisao još jedan članak "Rešavanje istočnog pitanja. Balkanska konfederacija". U tom članku je smatrao da se makedonsko pitanje može rešiti samo preko Balkanske konfederacije, ne vodeći računa o interesu velikih sila, balkanskih država, a i samog balkanskog stanovništva koje je "flotantna masa" evoluiralo čas između autonomije Makedonije, čas između podele Makedonije između susednih država, a čas u priključenju Makedonije samo jednoj državi, najčešće je pominjana Bugarska.³⁶

Na neki način i sam Argirijades je delio Makedoniju na severni slovenski deo (Bugari i Srbi) i njen južni deo, helenistički po istoriji i usmerenju grčki deo; smatrajući da se makedonsko stanovništvo nikada neće pretvoriti u makedonsku naciju. P. Argirijades je ipak, bio prvi grčki socijalista koji je razmatrao i davao konkretne predloge u vezi sa balkanskom integracijom.

Posle P. Argirijadesa najznačajniji propagatori Balkanske federacije u socijalističkom pokretu Grčke je "Socijalistička federacija" (Federation socialiste) iz Soluna osnovana jula 1909. godine. Mada je pretežno članstvo bilo slovensko, dobar deo članova bio je grčke nacionalnosti. Solun je još uvek bio u sastavu Turske, a 1913. godine je pripao Grčkoj.

Socijalistička federacija je nastala iz Socijalističkog kluba i ostalih udruženja radnika u Solunu.³⁷ Naziv Socijalistička federacija dobila je po tome što je sastavljena od radnika više nacionalnosti i što je pretendovala da stvori jednu socijalističku partiju u celoj Turskoj. To je istakao i njihov organ, list "Radnički list" (Efimeris tu Ergati). U listu br. 2. od 21. VIII 1909. godine je pisalo: "Svi otomanski rodoljubi koji žele da se narodi u Turskoj ujedine dužni su da rade na širenju socijalističkih ideja među stanovništvom. U tome leži spas. Nije zlo ono što se čini u cilju lečenja drugog zla. Ne! Ranije ili kasnije socijaldemokratija će se formirati i kod nas".³⁸

U tromesečnom izlaženju "Radničkog lista" (na grčkom, jevrejskom, bugarskom i turskom jeziku) grčki predstavnik u uredništvu lista bio je Gazes. U grčkom delu "Radničkog lista" pisano je o potrebi sindikalnog organizovanja, o tome da su radnici razjedinjeni, podeljeni u grupe koje se često svađaju i vređaju iz nacionalnih razloga, uvek u interesu njihovih patrona... Danas se kao imperativ postavlja potreba za ujedinjenje klubova

36 Videti; isto str. 207-208.

37 Videti; Avram Benaraj, "Uspomene" (Tahidromos), Solun, 9-10, mart 1931.

38 Todor Simovski, "Aktivnost federation"- a i njene veze sa balkanskim i drugim socijal-demokratskim partijama (1909-1918)" SSDP, naučni skup 1964, Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije, Naučna knjiga, Beograd 1965, str. 196.

istih zanimanja, podeljenih jedino iz verskih ili nacionalnih razloga. Isto tako, neophodno je potrebno ujedinjenje svih sindikata.... Turci, Grci i Jevreji ujedinjeni su kao braća".³⁹

Socijalistička federacija je odlučila da postane članica Druge internacionale pošto je već ranije održavala veze sa balkanskim socijal-demokratskim partijama, sa MSB u Briselu i sa jermenskim socijalističkim organizacijama (Dašnak Cutjun-Federacija i Ninčak-Zvono).

Pošto je od 1910. godine ideja Balkanske federacije postala vrlo aktuelna, a Socijalistička federacija posvetila pažnju tom pitanju, Internacionala je poslala Krstu Rakovskog da održi predavanja u Solunu u vezi sa novim odnosima na Balkanu. Predavanja su štampana u vidu brošure.⁴⁰

Socijalistička federacija je bila u sukobu sa dve probugarske partije koje su delovale u Solunu, a to su Narodna Federativna Partija (J. Sandanski, D. Vlahov) i "Savez Bugarskih konstitucionih klubova", uglavnom zbog toga što su te dve partije delovale kao eksponenti bugarskih vlasti, u smislu da se cela Makedonija priključi Bugarskoj. Na prvim slobodnim izborima 1910. godine Socijalistička federacija je podržala D. Vlahova i on je izabran u parlament u Carigradu, gde je istupao kao socijalistički poslanik. Posle toga D. Vlahov je pristupio Socijalističkoj federaciji i ona je počela da izdaje nedeljni list "Radnička solidarnost".⁴¹

Predstavnici Socijalističke federacije učestvovali su i na Beogradskoj socijaldemokratskoj konferenciji, ali bez zapaženih diskusija.

Socijalistička federacija je organizovala u Solunu "Opštetersku socijalističku konferenciju", januara 1911. godine, gde su učestvovali predstavnici socijalista Skoplja, Mitrovice, Carigrada (S. Papandopulos) i predstvnik SSDP (Aca Pavlović). Na njoj već se raspravljalo o međusobnim razmiricama, nepoverenjima i eventualnoj saradnji a da se raspravljalo o balkanskoj federaciji nije poznato.

U tom periodu, u Solunu i Kavali, je organizovana proslava 1. maja 1911. godine (7.000 učesnika) i akcija duvanskih radnika. Organizovan je i protestni miting povodom italijanskog iskrcavanja u Severnoj Africi i Dodekanezu. Za Kritsko pitanje rečeno je da narod Krita ima sam pravo da odluči o svojoj sudbini, a sa simpatijama je gledano na nacionalnooslobodilački pokret u Albaniji.

Sve veći upliv Bugarske u Makedoniji nalagao je Solunskim socijalistima da se okreću ka idejama balkanskog povezivanja. Tokom 1912 godine MSB je u Carigrad poslao K. Rakovskog i ruskog socijaldemokratu Parvisa,

39 Isto, str. 198.

40 Janis Kordatos, *Istoria tu eliniku ergatiku kinimatos*" (na grčkom), Atina 1956, str. 247-248. videti.

41 Dimitar Vlahov, "Spomeni", t. I (rukopis u Institutu za nacionalnu istoriju - Skoplje) str. 190-212, videti.

koji su zajedno sa carigradskim socijalistima izradili "Manifest" u kome se obraćaju balkanskim i turskom narodu, osuđujući rat kao sredstvo rešavanja međunarodnih i međudržavnih konflikata, ističući da "samo jedna federacija naroda iz istočne Evrope može da reši nacionalno pitanje, ekonomski i socijalni napredak zemlje".⁴² Manifest su pored Rakovskog, potpisali i predstavnici jermenskih i jevrejskih socijalista, predstavnik "Federationa" Dimitri Vlahov. "Manifest" je objavljen u svim značajnim socijalističkim listovima na Balkanu.⁴³

Najistaknutiji predstavnici grčkih socijalista u Solunu u tom periodu su S. Papadopoulos, N. Janos, Janis Pikros, Aristotelis Sideris i drugi.

Tokom balkanskih ratova, organ Socijalističke federacije "Avanti" osuđivao je "zločinačku delatnost" svih vojski u Makedoniji, uključujući i Grčku vojsku. Predstavnici Socijalističke federacije (Arditi, Rekanati, Hazan, Benaraj, D. Vlahov) su stupili u vezu sa Karnegijevom komisijom koja je ispitivala ratne zločine u Makedoniji tokom balkanskih ratova. Članovi komisije A. N. Brajlsford i Miljukov su čak posetili sedište Socijalističke federacije. Isti solunski socijalisti "istovremeno su tražili pravo samostalnosti Makedonije".⁴⁴

Socijalistička federacija je nastavila da deluje i u novoj državi, Grčkoj. U Atini su postojale 3 značajne socijalističke grupe; Socijalistička grupa na čelu sa Drakulisom (CTET), Socijalistički klub na čelu sa N. Injosom (CKA) i Socijalističko jedinstvo na čelu sa Dimitratosom (CE). Bilo je i socijalističkih grupa u Pireju, Volosu, Krfu i Mitileni.⁴⁵ Federatio je u aprilu 1915. godine sazvao konferenciju u Atini svih socijalističkih grupa, sa ciljem da se održi druga konferencija i stvori jedinstvena socijalistička partija. Zbog međusobnih razmirica takva akcija nije uspeła. Maja 1915. godine u Grčkoj su održani izbori. Monarhistička partija Grčke na čelu sa Gunarisom tražila je podršku Socijalističke federacije, koja je zauzela antiratni stav povodom svetskog rata. Tako je stvorena zajednička izborna lista i dva kandidata Socijalističke federacije (A. Sideris i Alberto Kurjel), izabrani su kao prvi socijalistički poslanici u grčkom parlamentu.⁴⁶

Na Drugu balkansku socijaldemokratsku konferenciju u Bukureštu 1915. godine, poslat je ispred grčkih socijalista, A. Sideris. Konferencija u Bukureštu je prošla bez uspeha i odjeka; osnivanje "Balkanske Socijal-demokratske radničke federacije" ostalo je mrtvo slovo na papiru.

42 Isto, str. 280.

43 Videti; "Radničke novine" 1. X 1912. (organ SSDP).

44 Isto kao nap. 38, str. 205.

45 Videti; isto kao nap. 40, str. 268-269.

46 Videti; isto, str. 277.

U to vreme u Solunu su boravili mnogi strani vojnici-socijalisti, pa je došlo do saradnje grčkih i srpskih socijalista-vojnika. Grčki socijalisti su rasturali zabranjeni list srpskih socijalista "Budućnost".

"Za vreme prvog svetskog rata grčke socijalističke organizacije Federatioa, koja je bila dosta aktivna i saradivala sa srpskim socijalistima i socijalistima u redovima drugih savezničkih vojski, nisu imale neku veću i značajniju aktivnost sem jednog njihovog savetovanja održanog 7. maja 1917. godine, kada je odobren i objavljen jedan njihov proglas u kome se osuđivao rat, a rešenje istočnog pitanja traženo je u okviru jedne balkanske demokratske federacije, kojom bi se jednino mogle izgladiti i otkloniti suprotnosti među balkanskim narodima".⁴⁷ Zbog ovakvih stavova "Avanti" je zabranjen od strane vojne cenzure u Solunu.

Uticao Socijalističke federacije u Grčkoj je rastao, Grčka vlada i Venizelos su zbog toga pregovarali s rukovodstvom Socijalističke federacije u smislu stvaranja jednog "Radničkog centra" u celoj Grčkoj.

U tom periodu (1917. godine) značajna je i Deklaracija A. Siderisa u Grčkom parlamentu, povodom grčke pomoći Srbiji u svetskom ratu. Deklaracija je prenetu u knjizi "D'histoire Grecque (1912-1917)", izdatoj u Parizu i Nansiju 1917. godine. U pitanju je bilo glasanje poverenju dnevnom redu parlamenta.

A. Sideris:

"Gospodo deputati

Od momenta kada je postavljeno pitanje poverenja, obavezan sam da opravdam moje glasanje. Poznate su razlike koje dele, u stvarima ekonomije i politike, naše ideje i naše koncepcije u vladi.

Međutim, kao što je već rečeno, današnje primarno pitanje je pitanje zakona, pitanje pravila i propisa.

Posle famozne odluke Skupštine, odlučili smo da, smatrajući izbor neustavnim, ne učestvujemo. Ne više. Protestovali smo protiv takvih izbora. Borili smo se protiv preživelog monarhizma i imamo, hvala bogu, potvrdu te borbe.

Naše glasanje danas ne izražava povlađivanje, uopšte, politici Vlade; mi smo u skladu sa njom samo kad Grčka sledi druge demokratske nacije.

Iako smo neprijatelji podjarmljivanja od strane jedne klase, još više smo to kada se dešava da jedna nacija, Nemačka, želi da pokori čitav svet.

Dakle, suzdržani smo kada su u pitanju ekonomske mere Vlade u uslovima rata, ali kada su u pitanju domokratski principi i velika nacionalna događanja, mi smo spremni da učestvujemo u radu Vlade i Skupštine.

47 Isto, str. 281.

Skupština proklamuje sveti karakter internacionalnih konvencija i dužnosti i obaveze Grčke prema Srbiji. i šalje se bratski pozdrav herojskoj Srpskoj naciji.

- Istaknuto je da je čitava nacija spremna da se žrtvuje za slobodu, nacionalnu čast, za odbranu svoje teritorije i nacionalnih interesa

Rezultati glasanja bili su sledeći: od 198 prisutnih delegata, 188 je bilo za novi dnevni red. Uzdržani su samo ministri".⁴⁸

Nasuprot Stokholmske konferencije koja je bila pod uticajem Boljševičke partije u Rusiji, februara 1918. godine sazvana je Socijalistička konferencija u Londonu. Iz Grčke su pozvane socijalistička grupa iz Atine i Socijalistička federacija iz Soluna. Grčka vlada je bila zainteresovana za učešće svojih socijalista na Londonskoj konferenciji, jer se pretpostavljalo da će se raspravljati o nacionalnom i Makedonskom pitanju na Balkanu. Predstavници iz Soluna bili su Sideris i Kuriel, a iz Atine Dimitratos. Iako se često nisu slagali sa politikom Venizelosa, po izveštaju Siderisa iz Londona, Grčki socijalisti su "o makedonskom pitanju zauzeli stav da se ono može jedino pravilno rešiti u okviru balkanske demokratske federacije, oni su oštro kritikovani na Prvom opštegrčkom socijalističkom kongresu za njihovo učešće na Londonskoj socijalističkoj konferenciji".⁴⁹

U prvom planu je bilo formiranje jedinstvene socijalističke partije Grčke. Nakon neuspeha na dve prethodne konferencije i niza dugih pokušaja (najznačajniji iz 1911, 1915, i 1917. godine) odlučeno je da se 1918. godine održi odlučujuća treća konferencija svih socijalista Grčke. Jula 1918. godine konačno je došlo do konferencije uz obilnu pomoć Grčke vlade. Tu su donete dve značajne odluke; prva, da se stvori jedna opšteradnička konferencija svih radničkih organizacija u Grčkoj; druga, da se sazove opštegrčka socijalistička konferencija, zbog stvaranja jedinstvene partije. U oktobru 1918. godine stvoren je jedinstven sindikat radnika u Grčkoj. Novembra iste godine u Atini su se sastale sve socijalističke organizacije u Grčkoj. Kongres je, uz dosta problema, stvorio "Socijalističku radničku partiju Grčke" sa svim njenim potrebnim organima.⁵⁰

Osim organizacionih pitanja Kongres je doneo i čitav niz drugih odluka političke prirode. Donet je i "Memorandum o spoljnim pitanjima" u kome se ističe da "rešavanje svih otvorenih nacionalnih i teritorijalnih pitanja preko referenduma zainteresovanog stanovništva, bez ikakvog spoljnog mešanja ili uticaja, kao i "puno pravo uspostavljanja i obeštećivanja za štete koje je pretrpelo nasilno progonjeno stanovništvo, nezavisno od narodnosti i da se daju sredstva za povraćaj... Da je jedini način da se među balkanskim

48 Cinq Ans. "D historie Grecque (1912-1917) Berger Levrauit, Paris 1917, str. 150-151.

49 Isto kao nap. 38, str. 208, videti "Estia " (atinski listi), 30, XII 1918.

50 Videti, list "Rizospastis", 6, XI 1918.

narodima obezbedi trajni sporazum i mir, osnivanje Balkanske demokratske federacije, zasnovane na sasvim demokratskim principima koji bi garantovali punu i istinsku političku, nacionalnu i govornu slobodu svih nacionalisti bez razlike na veru i narodnost".⁵¹ Tako su se i Grčki socijalisti "pravilno opredelili za Balkansku federativnu republiku".⁵² S formiranjem partije išlo je teško. Još pre toga Grčka socijaldemokratija je bila podeljena na tri struje: konzervativnu, marksističku i anarhističku.⁵³

Na samom osnivačkom kongresu postojale su tri grupe, tri tendencije; leva (revolucionarna) marksističkom ideologijom usmerena (D. Ligdopulos, Komiotis, Dulatis); desna, reformistički usmerena (Sideris, Kurijel, Gianios, Hadžimihalis i drugi); centralistička struja, koja je ideološki bila između leve i desne a pripadao joj je A. Benaraj.⁵⁴

Glavna pitanja sporenja bili su u vezi sa reformom ili revolucijom, učešćem u parlamentarizmu ili drugi metodi akcija, zatim odnos klasna borba ili sporazumevanje sa drugim narodima; razlike u gledanju na štrajk, sindikalno organizovanje i slično. To su bila ista ta pitanja koja su opterećivala i sve druge socijalističke partije u Evropi a i samu Drugu internacionalu, koja je bila na izdisaju.⁵⁵ S osnivanjem Socijalističke radničke partije Grčke, Socijalistička federacija iz Soluna prestala je da deluje kao samostalna organizacija. Wen doprinos u afirmisanju ideje Balkanske federacije u Grčkoj i na Balkanu je ogroman.

Posle 1918. godine jedan deo Grčkih socijalista nastavio je kroz novu partiju da se bori za socijalističku ideologiju u novim uslovima, drugi deo se pasivizirao ili otišao u partije desne i nacionalne orijentacije, a treći deo je otišao u partiju komunističke orijentacije. Grčki socijalisti, kao i ostale grčke političke snage do 1918. godine su, u suštini, više bili vezani za stvaranje samostalne grčke države i njeno oslobođenje od Otomanske imperije, nego što su vodili računa o Balkanskoj integraciji. Između dve forme: Balkanske federacije i Samostalne Grčke nacionalne države, apsolutna prednost davana je drugoj formi. Za njih je Balkanska federacija uvek bila više forma slobodnog povezivanja u trenucima kada nisu mogli samostalno da se bore protiv Turske imperije. Privredno i politički više su bili vezani za Zapadnu Evropu i ostali svet nego za Balkan.

51 Isto, 12 XI 1918, videti; KKE, Epsima kimena (arhiv), t. I, str. 10-15.

52 Isto, kao nap. 21, str.453.

53 Videti; Vasil Cikulas "Kn vprosa za vlijanieto na velika oktomvrjska socialističeska revoljucija v Grcija (1918-1924", Zbornik radov "Oktomvri i Balkanite" Nauka i izkustov, Sofija 1977, str. 144.

54 Videti; isto, str. 145.

55 Videti; Krsto Mančev, "Istorija na balkanskite narodi" Velikotrnavski univerzitet, Veliko Trnovo 1979, str. 359-361.

Vladan Đorđević, srpski konzul u Atini (1891-1893. godine), piše o svojim utiscima i kaže o njima da u suštini ne drže mnogo što su stanovnici Balkanskog poluostrva, Grci za sebe kažu "sve na svetu ili je Grčko ili iz Evrope".⁵⁶ Grci Balkansku federaciju nikada nisu zamišljali kao Švajcarsku "nego kao intiman savez u kome bi svaki član očuvao svoju narodnu i državnu samostalnost, jer on ne bi nikada pristao na savez, u kome bi prestao biti Grk, u kome bi morao biti samo Balkanac"⁵⁷ (misli se na Harialosa Trikupisa, o kome je reč- autor).

Stojan Bošković, srpski poslanik u Atini piše "a Grci, stojeći pod jakim uticajem Engleske i Trojnog saveza, okruženi simpatijama ovih velikih sila i poneseni znatnim proširenjem svojih državnih i narodnih granica bez velikih žrtava poslednega vremena, misle, da i izvan sporazuma i zajednice balkanskih naroda mogu uspešno raditi za svoju narodnu ideju i osigurati joj srećnu budućnost".⁵⁸

Sigurno je da Grčki socijalisti i ogromna većina drugih političkih snaga u Grčkoj nisu bili protivnici ideje Balkanske federacije.

Summary

Characteristics of the Greek National-Liberation and Socialist Movement Until 1918

The article gives a brief account of the main tendencies of unification of the Greek people in independent Greece with the people who lived within the Turkish empire. The two main tendencies refer to primary diplomatic and mission alternative, on the one hand, and to forceful and military, on the other. Preference was given to the first one. The socialist movement in Greece developed until 1918 along with the development of industry and working class, mainly present in larger cities and mostly under the influence of the socialist movement in Western Europe. The socialist movement in Greece was politically rather strong, although the unique socialist (social democratic) party has not been established in Greece until 1918.

As for the Balkan integration, the Greek political factors were verbally in favor of Balkan linking, although due to economic reasons were actually more inclined to cooperate with Western Europe and America than with the Balkans.

56 Vladan Đorđević "Jedna noć u Atinama", "Otađzbina" br. 32, 1892, videti i V. Đorđević "Srbija i Grčka 1891-1893", Beograd 1923, str. 35-40.

57 Isto, str. 80.

58 Diplomatska prepiska Kraljevine Srbije, knj. I (1. I 1902. – 1.VI 1903.) Beograd 1933, str. 113.